

Закордонна група
Української соціал-демократичної робітничої партії.

Карл Каутський

ПРОЛЕТАРІЯТ В С. С. С. Р.

Переклад М. Галагана й д-ра С. Літова.

Прага 1926.

Передмова.

В місячнику австрійської соціал-демократії «Der Kampf» за жовтень 1925 р. поміщена стаття К. Каутського, переклад якої ми тут подаємо.

Як зазначає й сам автор, ця стаття стоїть у прямому зв'язку з його книжкою під назвою «Соціалістичний Інтернаціонал та С. С. С. Р.», переклад якої видаю нашою закордонною групою У. С. Д. Р. П. та з тією дискусією, що її викликала ця книжка. К. Каутський наводить і дає свою відповідь лише на думки, висловлені австрійським соц.-дем. О. Бауером та мадярським соц.-дем. Кунфі, не згадуючи про інших своїх опонентів, у тому числі й про московсько-большевицьких письменників, які відповіли на задану книжку Каутського цілим потоком лайок, образ та «аргументів од ленінізму». Але й ці незгадані поіменно опоненти знайдуть собі відповідь, бо автор статті розбирає поставлене питання по суті і характеристику большевицької партії та її ролі також дає по суті, не чипляючись до дрібних фактів чи другорядного значіння моментів.

Але один момент у низці висловлених автором думок ми не можемо обминути, щоб його не піднести. Це відноситься власне до того місця, де автор говорить про «час, коли у нас справді було чимало спільних з большевиками інтересів». Коли-ж був той час? Якщо мається на увазі ту добу, коли большевики «боролись проти царської автократії», то з шойно сформульованим твердженням автора неможна не погодитись, бо в поваленні російського царизму дійсно заінтересовані були також і всі соціалісти та цілий міжнародний пролетаріят. На цьому ґрунті справді існувала у них безсумнівна спільність інтересів не тільки з большевиками, але й з іншими російськими та українськими революційними партіями, які боролись проти царизму. Однак, большевики не виявили себе в той час нічим таким, що давало-б підставу ставити їх в цьому відношенні на перше місце.

Інша зовсім справа, коли говориться про спільність інтересів з большевиками в період їх боротьби проти військових повстань контр-революції. В цей період большевики вже вповні виявили свою дійсну природу, справжнє своє єство: вони заєли свою диктатуру, нищили соціалістів, заводили військово-казармений комунізм, касували найменші прояви демократичного ладу і свободи, чинили утиски над робітництвом і селянством, зрадницьки нападали на сусідні держави або вели в них розкладову роботу й одночасно єзуїтську політику і т. д. Що-ж спільного могло бути у соціалістів з творцями й активними виконавцями подібної політики і тактики? Розуміється нічого. Але на віддалі, в Західній Європі й інших країнах, створилась своєрідна аберація, певний обман зору що до дійсного образу московського большевізму. Там вважалося, що большевики ніби-то активізували, організували й успішно перевели боротьбу проти білогвардійських армій, виявляючи при тому «відвагу й силу волі в найтяжчих ситуаціях». Якого роду «відвагу» виявляли большевицькі проводирі, — про це ми знаєм тепер уже від них же самих: під час дискусій з опозицією вони робили один одному закиди в трусості, нікчемності, зрадничтві і тому подібних не дуже завидних прикметах. Ми знаєм також, що під час боротьби проти контр-революційної

білогвардійщини большевики котились лише за зрушеною революційним поривом робітничо-селянською масою, гойдаючись на хвилях стихії, а не керуючи нею по своїй волі. Заслуга перемоги над контр-революцією належить по праву народнім масам, що піднялись в оборону своїх соціальних здобутків, а не большевикам, які лише використовували революційне піднесення не на користь народніх мас, що кривавились у боротьбі, а на користь своєї комуністичної партії, що тоді саме закладала перші основи олігархічно-деспотичного ладу, або, як висловився в іншому місті Каутський, заводи-ла «азіятський соціалізм».

Однак, на віддалі справа, очевидно, представлялась инакше, і навіть такий проникливий дослідник і аналітик соціально-політичних подій, яким є Каутський, не уник поширеного серед європейських соціалістів хибного погляду, ніби-то большевикам та їх «відвазі і силі волі» зобов'язані робітники і селяне С. С. С. Р. тим, що контр-революція була розбита. Але важнішим є не те, як Каутський оцінює коротку добу большевізму в минулому, а те, яку характеристику він дає московським комуністам та їх ролі в сучасності. З повною рішучістю одмежовуючись од них (і безкомпромісово виголошуючи боротьбу проти них), найвидатніший соціалістичний теоретик дає матеріал для роздумування всім тим, хто ще й досі може й щиро, але безнадійно споді-вається, що прийти мусить лише *ex oriente lux*.

Лютий 1926 Прага.

М. Галаган.

Карл Каутський. ■■■■ Пролетаріат в С. С. С. Р.

I.

Звичайно неможливо буває довести дискусію аж до того пункту, де обидві сторони вичерпують уже всі аргументи, які могли б прийти під увагу. Життя в своїй безмежній різноманітності не може вичерпуюче відбитись в якійсь теорії. Дискусія робить уже дуже багато, як що вона викликає великий інтерес до певної проблеми, навколо якої вона ведеться, та коли вона помагає пізнати, де саме лежать найбільші труднощі, які зв'язані з тією проблемою. Дискусія, що зв'язана з останньою моєю книжкою «Інтернаціонал та С. С. С. Р.» вже досить вплинула в цьому напрямі, і я можу бути цілком задоволеним її наслідками.

Всеж таки я по друге забираю слово в цьому питанні. Роблю це не для того, щоб спростовувати всі аргументи моїх критиків — для цього мені довелося би написати товсту книжку — а для того, щоб ближче висвітлити одну точку, яка, як це показала дискусія, була не досить докладно обговорена в моїй книжці та яка заслуговує докладнішого дослідження. В рамцях статті неможна, звичайно, вичерпати всього предмету, а можна зробити лише деякі доповнення. Мова власне йде про те, *що таке є пролетарська соціалістична партія.*

II.

В своїй статті сприводу Марсельського конгресу в серпневому числі «Kampf»-а Отто Бауер з властивою йому майстерністю висловив багато такого, під чим я охоче підписуюсь. Однак це не відноситься до слідуючої тези:

«Большевики являються, без сумніву, партією, яка спірається на частину пролетаріату С.С.С.Р. і яка, без сумніву, є революційною та, безумовно, соціалістичною партією. З цієї спільности щодо соціалізму повстає, не зважаючи, на усю різницю між нами, відносна спільність інтересів. Про це не слід забувати навіть тоді, коли ми дуже різко зазначаємо усе те, що нас одмежовує від большевізму.

Колпсь я й сам так думав, і це було тоді безумовно оправданим. Але з часом змінився большевізм, а з тим змінився і мій погляд на нього. Правда ще й тепер певна частина пролетаріату С. С. С. Р. підпирає большевізм, але повстає питання, яка ж це власне частина?

Передусім це є зовсім мала частина. Большевики самі говорять, що число членів РКП початком 1925 р. виносило коло 800.000. Завдяки старанній агітації поміж фабрично-заводськими робітниками, процентова кількість їх в партії «значно змінилась і підвищилась до 40%». З величезним тріумфом проголосили вони про цей надзвичайний успіх! Але поміж членами комуністичної партії нема й половини фабрично-заводських робітників; їх всього лише 300.000 із 800.000. Так само з тріумфом проголосили большевики, що число робітників, організованих в самих лише професіональних спілках, виносить понад (6,000,000) шість мільонів; загальна ж кількість робітників у С. С. С. Р. є ще більша. *Отже навіть і п'яти процентів усіх робітників С. С. С. Р., не належить до комуністичної партії. Де-які знавці С. С. С. Р., визначають лише три проценти.*

Приналежність до комуністичної партії в С. С. С. Р. несе з собою такі великі привилеї, що там лише дві причини перешкоджають робітникові вступити до партії. Або, недовіряючи робітникові, партія сама відмовляється його прийняти до свого складу або робітник так ненавидить партію, що й ті привилеї, які він одержав би при вступі до партії, не можуть перемогти його огиди до неї. У всякім разі ні в першому, ні в другому випадку він не є підпорою комуністичної партії. Зникаюче-мала частина пролетаріату С. С. С. Р. — оце є опора тієї партії. Але сама лише ця обставина не могла-б ще служити підставою для одмовлювання РКП в праві, щоб її трактовано було як пролетарську й соціалістичну партію та щоб вона, як така, виявляла чинність.

Кожна соціалістична або пролетарська партія спочатку все була мала та охоплювала лише незначну частину всього пролетаріату. Не зважаючи на це, вже і в тій стадії вона набувала великого історичного значіння як передовий борець, як авангард у боротьбі за визволення цілої класи.

Не кількість членів, але їх чинність у класовій боротьбі визначає характер пролетарської та соціалістичної партії чи взагалі організації.

Певна верства пролетаріату, що стоїть вище середнього рівня пролетарської класи, чи то з причин надзвичайно сприяючих економічних або політичних обставин, чи то завдяки талану, більшій освіті, здібності до організації, може стати для маси зразком та її передовим борцем і тим самим побуджувати її до чинності та сприяти класовій боротьбі. Але подібна привілейована верства, при певних обставинах, може стати також і робітничою аристократією, яка відокремлюється від мас. Вона тоді підноситься над цією масою та не тільки не сприяє класовій боротьбі, але навпаки гальмує її. Отже така привілейована верства в середині самого пролетаріату працює не для його визволення, а тим самим і для соціалізму, але в протилежному напрямку.

В залежності від історичної ситуації, подібна верства в одному випадку може стати в авангарді борців за соціалізм, а в другому може стати

в лавах виразних його супротивників. Це трапилося, наприклад, з англійськими професійними спілками, що їх Маркс у своєму «Капіталі» оцінював як «передовиків» цілого пролетаріату.

Та вже в той час, як він це писав, підготовлявся такий стан, при якому із цих «передовиків» витворювалась аристократія, що втратила всяку соціалістичну свідомість та всякий інтерес до неорганізованої маси робітників. Од цієї маси вона, в міру можливості, сепарувалась, а рівночасно з тим була в доволі добрих стосунках з капіталістами та з буржуазними партіями. Це сталося через привилейовання положення, якого досягли професійні спілки Англії з початку завдяки великій перевазі її індустрії над другими державами, а потім завдяки виборчій реформі 1867 р. Ця реформа була відповіддю на домогання загального виборчого права, яке до того часу додавало завзяття англійським робітникам; на це домогання відповіли наданням обмеженого виборчого права матеріально краще поставленим мійським робітникам.

На щастя, це привилейоване положення англійських професійних спілок тривало не дуже довго. Вони втратили його по-перше наслідком поширення індустрії поза Англією, по-друге через зростаючу загрозу їхній організації з боку неорганізованих робітників, коли професійні спілки продовжували супроти цих робітників свою політику відокремлення, і нарешті через дальші реформи виборчого права. Все це спричинилось до того, що вони нарешті знову перебрали на себе роль передових борців цілої класи та перенялись соціалістичним духом.

Подібне привилейоване становище займають тепер професійні спілки Сполучених Держав Америки: маю на думці привилейоване становище білих робітників як відносно кольорових робітників, так і що-до емігрантів (китайців, японців та інших) та навіть до громадян їхньої власної країни (негри). За час війни Європа була економічно так зруйнована, і стан робітництва через це так підупав у порівнянні зі станом американських професійних спілок, що ці останні стали почувати себе якось привилейованою класою супроти європейських робітників. Як такі, вони намагаються захищати свої привилеї шляхом одмежування себе від робітників іншої барви або інших країн. Це зближує їх до буржуазних партій своєї держави та відчужує від соціалістичної думки.

Доки цей стан буде тривати, доти незавидні будуть перспективи для соціалізму в Америці. Але нещастя це не може довго тривати. Негри масами стремлять до індустрії; через це «білі» професійні спілки не можуть і на далі залишатися такими, як що вони не хочуть опинитись у стані паралізованих через штрайкбрехерство чорних; вони мусять відкрити свої організації кольоровому робітникові. З другого боку пролетаріат в Європі став таким сильним, що він піде по шляху великого поступу політичного й економічного, як тільки настане дійсний стан миру та ера загального розквіту, який при капіталістичних умовах обов'язково наступає після кризи, так само як криза наступає після розквіту; тоді в Америці зникне призиство до європейського робітника, до його соціалістичної мети та методи.

Коли б же не вдалося досягти заспокоєння Європи, то європейський пролетаріат залишився б економічно більш залежним у порівнянні до

американського. Майбутнє, особливо ближче майбутнє американського соціалізму буде вирішене в Європі. Це залежить від сили, яку зможе виявити в цей час європейський пролетаріят.

Появлення робітничої аристократії може загальмувати та затягнути боротьбу за визволення пролетаріату. Але все ж таки воно не знищить його передумови. Навіть у несприятливому випадку залишаться професійні організації широких мас; що найменше ж залишаться бойові організації для боротьби проти певних верств капіталу. Вони задержать як що не духовну, то принаймні свою економічну незалежність. Вони постійно дбатимуть про підтримування та поширювання демократії і свободи діяльності народніх мас, що є необхідним для пробудження приспаних сил пролетаріату. Вони залишаться найпевнішою його позицією, його найсильнішою підтримкою. Маркс і Енгельс в Англії, так само як і Зорге, що працював у їхньому дусі в Америці, ніколи не погоджувались з тактикою численних тамошніх соціалістів, які вважали, що в інтересі розвитку соціалізму треба розпочати боротьбу проти консервативних професійних спілок. Без прилучення професійних спілок до соціалістичної думки, вони вважали зовсім неможливим соціалістичний рух в англо-саксонських країнах. Досвід Англії вже давно це виправдав. Ми мусимо сподіватись того ж самого і в Америці.

Зовсім инакше поводить ся инчий рід робітничої аристократії, яка підвищується над масами пролетаріату та досягає відносно їх привилейованого стану через те, що продає свою силу пануючим класам для їхньої політичної й економічної боротьби, так само як продається робоча сила для процесу виробництва. За це вони одержують, як нагороду, політичні та соціальні привилеї або готові гроші. Озброєні своїми і атронами, захищені органами державної влади: військом, поліцією, судами, вони можуть стати сильним засобом для пригнічення й ослаблення пролетаріату, що стоїть супроти них безбройний і безправний. Поодинокі робітники, які беруть на себе роль шпиків, можуть бути примушені до цього різними мотивами — ілюзіями, злиднями, безробіттям і т. и. Більшість із них підпадає до стану люмпів, як що піде аж так далеко. Постійна зрада своїй же власній класі мусить довести їх до стану моральної деградації та поширити між ними настрої негідництва.

Вже й перед світовою війною були організації штрайкбрехерів та промислових поліцаїв (наприклад так звані «пінкертони» в Америці). Після війни була звільнена значна кількість декласованих, відвиклих від праці, звиклих до бандитизму і наємництва людей без певного заняття, які легко готові сьогодні повстати проти власности, щоб на завтра стати до диспозиції власників для придушення пролетарської класової боротьби. В таких випадках вони часто дістають привилейовані становища, особливо від судів.

Найбільш відомим насильницьким та найбрутальнішим прикладом подібного роду бандитської аристократії в державі є італійський фашизм, котрий поповнюється людьми з різних класів, між иншим і з робітників. Серед італійських фашистів пролетарів є, мабуть, відносно ще більше, ніж серед комуністів у С. С. С. Р. Без сумніву певна частина пролетаріату підпирає фашизм. Але ж нема також сумніву, що фашистичка партія є

наскрізь контрреволюційною та антисоціалістичною, з котрою ми не можемо мати нічого спільного, і, навпаки, відчуваємо до неї тільки рішучу неприязнь.

III.

Російські більшовики займають середнє положення поміж двома досі згаданими видами привілейованих робітників. Так само як і англійський професійні спілки вони тако ж належали де-який час до «передовиків» європейського пролетаріату. Ми з самого початку мусіли поставитись з застереженням до їхніх метод організації і боротьби, основаних на жорстокій диктатурі в середині самої партії.

Ми є того переконання, що пролетаріят за російської революції здобув би більш доцільних та тривких наслідків, як би він залишився вірним методам демократичного соціалізму.

Однак немає сумніву, що більшовики під час боротьби виявляли надзвичайну відвагу й силу волі в найтяжчих ситуаціях. Я дуже добре розумію, що спогади про ці вчинки, ще й тепер впливають на багатьох із тих, хто слідував за цією боротьбою.

Та й не так уже давно був той час, коли у нас справді було чимало спільних з більшовиками інтересів, не зважаючи на всі тактичні й організаційні противенства між нами та ними. Але в революційні часи розвиток подій йде бурним темпом, і досить було всього лише кілька років для того, щоб більшовики перетворились у повну протилежність до свого початкового стану.

Комуністи, як пануюча класа, ґрунтовно відрізняються від більшовиків, які боролись проти царської автократії. Зародок нового характеру комунізму був уже в старому більшовизмі, в диктаторській конспіративній організації більшовицької партії. Але історичні обставини, які дали можливість цій партії прийти до цілком необмеженого панування, сприяли швидкому розвитку її до того огидливого образу, яким є сьогодні більшовізм. Як тільки більшовикам удалося знищити демократію та витворити свою автократію, вони, в протилежність до попередньої влади та всупереч все зростаючій опозиції працюючих мас, стали вживати методів терору та всіх засобів насильства автократичного апарату.

Ці репресії, після здушення військових повстань контрреволюції, чим далі то все більше і майже виключно направлені були проти робітництва та його соціалістичних проводирів, оскільки вони не належали до комуністичної партії та безвольно не слухались кожного наказу володарів держави. До цих направлених на пригноблення та ослаблення робітництва насильницьких засобів автократії С. С. С. Р. належать не лише червона армія, урядовий апарат, поліція, але й частина фабрично-заводських робітників, що зорганізовані в комуністичну партію. Їх роль в процесі продукції, полягає тільки в тому, що вони шпигують за своїми товаришами, сліdkують за кожним рухом опозиції та доносять начальству аби воно цей рух могло придушити в самому його зародку.

А там, де це не вдається, вони мають виступати як штрайкбрехери і тим нищити силу та солідарність пролетаріату.

Свідомість є більш консервативна, ніж буття; вона лише поволі

й запізнюючись іде вслід за дуже іноді швидким змінами останнього. Такою є свідомість; але ще в більшій мірі такою є фразеологія московських комуністів, яка має часто ще соціалістичну ніби то природу. Однак у своїй бутті вони вже стали цілком фашистами та «пінкертонами». Зрештою соціалістична свідомість серед де яких комуністів тепер швидко зникає зовсім. На міжнароднім конгресі в Марселі Удегест заявив таке:

«Події в англійському гірництві доводять більш, ніж де-інде, що ми мусимо вимогати націоналізації та соціалізації землі й ґрунтів».

Що ж зауважують комуністи до цих старих вимог кожної соціалістичної партії? Комуністична «Інтернаціональна пресова кореспонденція» (Інпрекор) в числі від 20 серпня 1925 р. до цих слів додає таку примітку: «слова, які слід замітити»; це зроблено через те, що комуністи про кожний «ганебний вчинок» соціалдемократів особливо ретельно розголошують. Їх кореспондент в Марселю пояснює:

«Соціалізація землі та ґрунтів є *віроломний шаховий тяг* з метою нацькувати робітництво та малоземельних селян одних проти других і тим самим унеможливити *дійсно-революційну акцію* пролетаріату».

Так виглядає «*дійсно-революційна*» та соціалістична свідомість деяких большевиків: до дідька з усіма нашими принципами, коли вони перешкоджають нам досягти влади (делікатно званої «революційна акція»).

У порівнянні до того затуманення соціалістичної *свідомості*, ідеологічної «надбудови», яке відбулось у де яких большевиків, значно гірше стоїть справа що-до цілком доконаної зміни *буття*, матеріальної основи большевизму, котре замість того, щоб принести визволення та піднесення пролетаріату обернулось у практику гноблення й деградації.

Цей наш погляд ґрунтується не на теоретичних міркуваннях, але на численних відомостях із С. С. С. Р., що йдуть од працюючих там робітників, до котрих я ставлюся з більшим довіррям, ніж до «тверджень» випадкових туристів з-за кордону.

Наведу тут лише де які данні, які я беру з останніх чисел цінного видання «Вісті Р. С. Д. Р. П.» (Mitteilungen der R. S. D.), що виходить в Берліні, — найліпшого джерела для німецьких читачів, які цікавляться станом теперішнього С. С. С. Р. Так в числі від 9 вересня ц. р. ми знаходимо статтю про «тарифи платень в С.С.С.Р.», в якій указується, що такої великої різниці в платні некваліфікованих та кваліфікованих робітників нема ніде окрім С.С.С.Р.

Теперішні керовники господарства С.С.С.Р. роблять усе можливе не для того, щоб цю різницю зменшити, але щоб її збільшити. Так наприклад, в грудні 1921 р. платня найкраще оплачуваних робітників була в 2,7 разів більшою, ніж платня найнижчої категорії робітників. Рік пізніше це відношення підвищилось вже до 3,5 : 1. Тепер ідуть ще далі.

«Наприклад, представництво спілки кравців хоче підвищити відношення тарифної ставки вищих та нижчих робітничих категорій до 4 : 1. («Труд» від 23 серпня); так само і спілка робітників хемічної індустрії («Труд» від 20 серпня); спілка гірників домоглася відношення 6 : 1. («Труд» від 11 серпня), а спілка текстильних робітників навіть відношення 8 : 1. («Труд» від 13 серпня).

Про хемічну індустрію говориться далі:

«Як-що ця зміна наслідком неможливості збільшити «Зарфонд» зустрінула б

якісь труднощі, то представництво спілки просить про зниження тарифної платні першої (нижчої) робітничої категорії! («Труд» від 20 серпня).

Отже ця тарифна політика скерована не до поліпшення положення кваліфікованих робітників, але до того, щоб *збільшити різницю* між ними й некваліфікованими робітниками, та витворити робітничу аристократію. Інтереси цієї аристократії одріжняються від інтересів маси робітництва, проти якого при певних обставинах можна її використати. Р. С. Д. справедливо то того додає, що це поступовання «цілком відпівдає змаганням усіх спілок підприємців західніх країн». Це є рафінована капіталістична політика для паралізування робітничої класи.

Але ця метода є зовсім невинною у порівнянні з іншими методами протиставлення привилейованих комуністів-робітників до маси пролетаріату. Коли до С.С.С.Р., прибула відома «делегація німецьких робітників», яка вже наперед була переконана, що там усе добре, то їй було передано меморандум центрального бюро Р. С. Д. Р. П.. В цьому меморандумі вказувалось на невистарчаючу платню, безробіття, скасування восьмигодинного робочого дня, та далі говорилось:

«Ми зовсім не згущуємо барв, ми навмисне висовуємо тільки найважливіші моменти і не згадуємо про дрібниці робітничого життя, які можливо з особливою силою підкреслюють безправність, пасивність та пригнічення робітничої класи С. С. С. Р. Ми обминаємо далеко-їдучу систему шпигунства, якою обплетано робітників на фабриці, в його власній мешканні, при кожному публічному виступі. Ми не говоримо про *зрадницьку* роль *комуністичних фабричних ячеек*, які *виступають як слухняні прислужники пануючого начальства та господарських органів, але разом з тим і як диктатори в робітничих організаціях та серед робітничої маси*. Ці ячейки переводять колективні договори, відповідаючи бажанням господарських органів. Вони складають списки тих робітників, яких викидається з політичних або якихсь зовсім маловажних причин; вони утворюють сталу атмосферу зради в робітничій класі, а під час страйку виступають як *штрейкбрехери*. Комуністів, які не хочуть відігравати цю зрадницьку роль, вони приборкують за допомогою своїх організацій.

Наприклад ті комуністи, які при останньому страйку текстильних робітників не хотіли виступати як штрейкбрехери, рішенням губернiального комітету в Івано-Вознесенську були виключені з партії».

Вже давно було висловлено, що в С. С. С. Р. так звана диктатура пролетаріату в дійсності є диктатурою над пролетаріатом. Але часто уявляють собі, що це є диктатура найенергійнішої, найвідважнішої частини пролетаріату над байдужою, пасивною, нестійкою масою.

Тепер же ми бачимо, що це є скорше диктатура найбільш безхарактерної, трусливої, слухняної частини пролетаріату над елементами найбільш сильними волею та мужністю, це є диктатура штрейкбрехерства та собачої слухняности; доки вона пануватиме, доти не тільки неможливе піднесення пролетаріату, але його все більше буде гноблено.

Я рішуче не можу знайти, в чому власне полягає пролетарський, революційний, соціалістичний характер *сьогодняшнього* большевизму.

Дійсний характер сьогоднішнього большевизму був у потрясаючій формі виявлений в гарячому протесті шахтарів, який оголосила рос. соц.-дем. 29 липня 1925 р. В одній копальні, назви якої не можна оголосити з поліційних причин, постійні шахтери намагаються обстояти свою свободу.

«Але сезонні робітники, які набираються з сусідніх селян, бояться, що їх звільнять та всякими способами намагаються виявити слухняність до начальства».

Щоб позбавитись небажаних робітників, на одній копальні припинена була праця через «перепродукцію» вугля, а заняті там робітники були звільнені. Частина свідомого робітництва виступила проти цього в нелегальній, звичайно, летучці, яка зазначає з одного боку нездатність та негосподарність управління, а з другого боку зясовує справжні причини масового звільнення робітників.

Ця відозва зробила сильне враження на робітництво. Згодом та же група свідомих робітників, ризикуючи своїм життям, видала другу летучку, яку ми тут друкуємо.

Товариші робітники!

«Вже скоро вісім років, як пролетаріят величезної російської держави стогне під залізною пятою большевицької диктатури; як наші найелементарніші права на свободу жорстоко топчуться; як наша платня за працю ні разу не досягала висоти відповідної до задоволення примітивніших потреб життя; як наші жінки, сестри та дочки збільшують численну армію проституток.

І в цей час нечуваної ганьби, в час нечуваної трагедії російської робітничої класи, — трагедії, якої не зазнала робітнича клас в жадній культурній країні, знаходяться серед нас десятки і сотні підлих гадів, які злочинно топчуть основні ідеї пролетарської солідарності...

Товариші робітники! Згубивши віру до утєсливих слів большевицької влади що-до майбутнього поліпшення нашого положення, ми повинні йти шляхом відважної, рішучої боротьби за наше право, за нашу зарплатню, за нашу честь.

Але ті гаді й підлизи, ті паршиві вівці своїм підлабузюванням до начальства гальмують нашу боротьбу; тому в першу чергу ми мусимо боротися проти них усіма засобами і без милосердя, як ми раніше боролися проти штрайкбрехерів.

Товариші! На кожному кроці й при всякій нагоді ви повинні плямувати прислужників нової буржуазії! Виставляйте всюди на видних місцях списки тих осіб, які підлизуються до начальства. Хай вони знають, як робітники мстяться за свою зневажену честь.

Бойкотуйте цих людей усіма засобами, не зустрічайтесь з ними! Залишайте їх самих з їх підлістю та мерзотою!

Хай живе єдність робітників у боротьбі за визволення! Геть зрадників, що продалися новим капіталістам!»

«Новими капіталістами» протест свідомих робітників називає большевиків. Паскудами та зрадниками, називає він ту частину пролетаріату, яка підпирає большевізм — частину, яку було б викинуто з призиством і ганьбою, як безчесну мерзоту, із кожної незалежної, непідплаченої большевицькими грошима робітничої організації на Заході. Ця частина пролетаріату використовується для антипролетарських методів, які є того ж самого походження, що й методи, вживані за гірших часів капіталізму проти цілком безоружного пролетаріату. Я не можу до одних методів та їх творців поставитись инакше, як і до других. Просте як оборонець пролетарського, революційного соціалізму, я відношусь до них з однаковою ненавистю та чую себе зобов'язаним висловити її з усією енергією, яка ще у мене залишається. Це єдиний спосіб, який є в моєму розпорядженні, щоб підпирати визвольну боротьбу пролетаріату С. С. С. Р. проти їх утискувачів. Я б ослабив свою позицію в цій святій боротьбі, як би видав большевикам посвідку, що вони ще й сьогодні є ті самі, якими без сумніву були кілька років тому, а саме, що вони є пролетарською, революційною, соціалістичною партією.

IV.

Вказують на інший момент, який мусить ніби-то свідчити, що большевицький режим, не зважаючи на все, ще й сьогодні є пролетарським, революційним і соціалістичним режимом. На цей момент звернув мою увагу товариш Кунфі, котрий вказує, що

«Позиція, яку правильно рекомендує Каутський, зустріне завзятий опір з боку численних робітничих мас, які бачуть лише той факт, що СССР люто ненавидить капіталістичні влади та буржуазія всіх країн; ті маси роблять з цього висновок, що СССР є все-ж таки чимсь іншим, ніж певною одміною контрреволюції під проводом «дукавих поліцейських душ». («Kampf», XVIII, 8, стор. 306).

Жалкую що й тут я знов одріжняюсь од своїх друзів, через те, що ніяк не можу побачити наведених ними «фактів». Я зовсім не вважаю їх за видумані. Люта ненависть всіх капіталістичних влад до большевізму була колись фактом, як фактом був і його пролетарський, революційний, соціалістичний характер. Але це є факт минулого, вражіння якого ще існують у нашій свідомості; однак цим вражінням поза нами в реальній дійсності ніщо вже більше не відповідає. В дійсності існує вже ціла низка капіталістичних влад, які дуже далекі від того, щоб поборювати С. С. С. Р. і навпаки зносяться з ним надзвичайно приязно. І це є ті самі влади, які з найбільшою брутальністю виступають проти власного свого пролетаріату. Наприклад Мусоліні в Італії. Цілком реакційна німецька влада Лютера страшено намагається наблизитись до СССР. Також і з японцями большевики мають добрі стосунки. З серйозною неприязню до СССР ставляться в Європі лише влади двох ріжних районів. З одного боку окраїнні держави СССР, які до кінця світової війни були переважно під російським володінням. СССР, так само як Петро Великий, ласим оком дивиться на Прибалтійські держави, бо хоче мати доступ до незамерзаючого Балтійського Моря. З другого боку Польща та Румунія. Польща і Румунія при закінченні війни використали настрої переможців, для того, щоб анексувати значно більшу територію, ніж це відповідало б принципу самоозначення народів, що його самі ж вони обороняли. Через це, як у Польщі, так і в Румунії існує сильна російська (власне українська та білоруська) іредента, котра є постійним джерелом серйозних конфліктів поміж цими державами та СССР.

Але причини цих конфліктів не мають нічого спільного з антагонізмом між капіталізмом та соціалізмом. Вони повстають із імперіялістичних настроїв. Незалежність прибалтійських держав була раніше під загрозою з боку монархічної Росії, так само як тепер є під загрозою з боку союзу советських республік.

Російська іредента в Польщі та в Румунії мусіла б так само дражливо впливати і на російську демократичну республіку, як вона впливає на теперішніх володарів СССР.

Є, правда, одна держава, що дійсно ставиться з великою неприязню до СССР. Це — Англія. Але й тут напруження відносин між ними не є наслідком протилежності капіталізму до соціалізму, а впливає із суперництва за опанування Азією; це є продовження старої неприязні, котра існувала вже за часів Кримської війни та належала до традицій

царської політики аж до вибуху світової війни. Ще десять років перед цією війною Японія боролася з Росією, як союзниця Англії. Так само відповідає лише традиційній царській політиці те, що сучасний ССРСР всюди на Сході, де він не може просто щось анектувати, як в Закавказзі та в центральній Азії, намагається утворити сфери впливу, виставляючи себе борцем за самоозначення народів проти Англії та її «попихачів». Неприязнь між ССРСР та іншими державами не є тепер іншого порядку, що їй ворожнеча між кваліфікованими капіталістичними державами.

Нема нічого нового в тому, що брутальні сутички між державами для ширших кол громадянства окрашені бувають благородними словами, які відповідають їх ідеалам. Французькі капіталісти воюють проти Абд-ель Кріма виключно в інтересах цивілізації. Володарі в Москві розуміють мистецтво красномовства так само добре, як і в Парижі. Єдина новина, яку вони завели, це та, що їх красномовство пристосоване до марксистського лексикону, а не позичено із буржуазних декларацій. Без сумніву большевицька фразеологія може зробити більше вражіння на широкі маси робітництва, ніж заявлені фрази імперіялістів Заходу. Однак це зовсім не доказує пролетарського характеру большевізму в сучасній його формі.

Ми не зможемо добре уявити собі історичне значіння большевізму, коли не зазначимо з найбільшою виразністю того, що він є тепер повною протилежністю своїй початковій формі, хоч і в цій початковій формі був уже зародок його пізнішого розвитку.

Тому міркування Кунфі відносно угорської революції мені здаються непереконуваними, хоч самі про себе вони мають значіння. Угорська революція ніколи не виходила зі стадії боротьби за своє існування проти влади минувшини, вона ніколи не вступала в стадію самодержавства втвореного нею державного апарату.

Те, що говорить Кунфі, відноситься до стадії *боротьби*, а не до кліки, яка перетворилась в *автократію*. Взагалі угорську радянську революцію ні в якій стадії її існування не можна рівняти до советської республіки. Перша ґрунтувалася на співпраці комуністів та соціал-демократів; друга з самого свого початку була збудована на насильстві над соціал-демократами та соціалістами-революціонерами. Большевики, як самодержці, стали як-раз протилежністю того, чим вони були тоді, коли боролись проти царизму. Подібні явища не рідкі в історії. Тут згадаємо тільки одно: християнство.

З початку це був рух пролетарський, революційний, скерований проти пануючої в державі й суспільстві влади та своєрідно соціалістичний, що мав своєю метою встановити примітивний комунізм.

Згодом утворилася організація, яка була найсильнішою в державі, та яка примусила капітулювати державну владу, що стала на службу до церкви. Через це саме ґрунтовно змінився характер християнської організації, з апарату визволення мас, церква перетворилася на апарат підпорядкування й визиску їх. Нарешті вона утворила інквізицію, попередню чека, так само як орден єзуїтів був попередником третього інтернаціоналу. Тільки у формах задержались ідеї її походження. Папа який змагається за зверхність над королями та царями — чого иноді і

досягає, — називає себе «служогою слуг божих», а колосально зростаючий церковний маєток — джерело надзвичайної пихи та страшенної сили вищого кліра — за прикладом часів давнього християнства, фігурує як спадковий маєток бідних.

Наприкінці своєї книги «Походження Християнства», я досліджував питання, чи нема небезпеки, що апарат сучасних пролетарських організацій, партій, професійних спілок, кооперативів також може перетворитись з апарату визволення на апарат поневолення робітничих мас — як це сталося з церквою. Я відповів негативно на це питання. Правда большевізм проробив точнісінько таку саму метаморфозу, як і католицька церква, з тою лише різницею, що це переродження відбулось з неймовірною прудкістю, та з надзвичайною енергією. Всеж таки я її тепер притримуюсь того погляду, який висловив у своїй книзі про християнство.

Чому сучасний соціалістичний рух мусить досягти кращих вислідів, ніж колишній, я пояснюю це зміною характеру держави, продукційних сил та самого пролетаріату.

«Вихідною точкою сучасного робітничого руху в час величезної перемоги демократії — французька революція. Століття, яке минуло з того часу, не зважаючи на всі переміни й хитання, вказує всеж таки сталій поступ демократії, просто казковий зріст продукційних сил, та збільшення не тільки кількості, але й самостійності та свідомости пролетаріату» (стор. 501).

Демократія, величезні продукційні сили, велика сила та свідомість пролетаріату, — ось ті три фактори, з яких повстане соціалізм, але які разом з тим унеможливають, щоб апарат пролетарських організацій набув здатности, або хоч-би тільки волі, виступити супроти мас як якась зверхня влада над ними. Цих трьох факторів бракувало в умершій римській імперії. Вони були надто слабо й недосконало розвинуті також і в Росії перед її другою революцією. Власне через це один із апаратів пролетарських організацій міг захопити там диктаторську владу над усією народньою масою та, подібно до католицької церкви, особливо середньовічної, стати найтяжчими кайданами із усіх тих, якими скуто працюючі класи. Своє відношення до церкви ми означаємо не по тому, чим вона була напочатку, але по тому, чим вона є тепер. Подібне-ж становище ми мусимо заняти і що-до большевізму.

Але ми мусимо дуже точно відрізняти не тільки в часі, але й у просторі різні форми прояв комуністичних партій. Вони мають зовсім інший характер там, де борються за інтереси пролетаріату, ніж там, де захоплюють державну владу та використовують її для придушення кожного вільного руху робітничої маси.

Багато з наших товаришів є тієї думки, що у власній нашій країні від комуністів нас розділяє провалля. Навпаки, можна, мовляв, задовольнитись большевізмом в С. С. С. Р., бо це є тільки відповідний до своєрідности російського народу спосіб панування пролетаріату, спосіб, який не годиться однак для Західної Європи. Я іншої думки. Комуністи поза С. С. С. Р., за виїмком наемників, плачених советськими державними грошима, ведуть здебільшого таку саму боротьбу за визволення пролетаріату, як і ми. Вони ведуть боротьбу методами, які ми мусимо осудити. тому що їхні методи згубні; що ж до мети, то вона у нас однакова з ними.

Через це ми зможемо знову працювати разом, як тільки комуністи пересвідчатися в хибності своїх метод. Тут я охоче підписуюсь під тим, що сказав Отто Бауер відносно большевиків. Я охоче визнаю, що «комуністів поза С. С. С. Р. без сумніву підпирає певна частина пролетаріату, що бореться за своє визволення; вони є без сумніву революційна та безперечно соціалістична партія. Хоч і як велика протилежність між нашим та їхнім соціалізмом та всеж таки це є соціалізм, як там так і тут. А з цієї спільності що до соціалізму, не зважаючи на всю протилежність між нами, повстає відносна спільність інтересів».

Це відносилось також і до російських большевиків. Але з того часу, коли вони захопили державну владу, удеркання необмеженої влади стало їх метою, а це все більш ставить їх у непримиримому суперечстві з пролетаріатом. Пролетаріят є передовим борцем за свободу чинності й розвитку народніх мас; навпаки, поневолення цих мас чим далі, то все більш стає умовою існування большевізму.

Не капіталізм, а *пролетарська демократія* є той супротивник, з котрим большевики немилосердно борються. Поза СССР вони стараються навязати приятельські зносини з капіталістами. Навіть у своїй країні большевики допускають для них де яку свободу діяльності. Навіаки, будь який вільний чин пролетаріату вони крiваво придушують. Большевики не тільки арештували, знущались та убивали значно більше соціал-демократів та соціалістів-революціонерів, ніж Гортівська Угорщина та фашистичка Італія, але вони стараються навіть зломити всяку силу спротиву пролетаріату, даючи разом з тим все більше прав своїм капіталістичним, приватно- і державно-капіталістичним, ворогам.

Дуже добре підкреслює це вже згаданий меншевицький меморандум, в якому говориться:

Те, що тепер є в СССР, не є жадною диктатурою робітничої класи, а є диктатурою над робітничою класою, яка для долі пролетарського руху є тим більше небезпечною, що під її захистом та при їх співучасті йде формування буржуазних елементів, які в обезброшеному диктатурою пролетаріаті знайдуть найкращий об'єкт для виживку.

Це є як для авторів меншевицького меморандума, так і для мене правдивий зміст большевицького режиму. З такого роду режимом я не можу знайти найменшої спільності інтересів у нас, соціал-демократів; натомість бачу тут таку ж саму різку й непримириму противність, яка існує між капіталізмом і соціалізмом.

V.

Я думаю, що цими поясненнями зовсім ще не вирішується спірне питання. Протилежність між розумінням большевізму Отто Бауера та моїм є лише відображенням подібної ж протилежності в меншевицькій партії, де Мартов займав таке ж становище, що й Бауер, в той час як я погоджуюсь з Аксельродом. Обоє їх треба вважати за найглибших знавців СССР, за найпослідовніших та освічених марксистів, але різниці в поглядах між ними, яка триває вже кілька років, і до цього часу ще не усунено.

Ясно, що ця проблема належить до найтяжчих із усіх тих, які стоять

перед нами. Тому то вона є найважливішою із того, що ми мусимо вирішити. Хто з нас має рацію, навряд щоб це було вирішено боротьбою аргументів; це вирішиться тільки досвідом майбутнього розвитку.

Однак, ця тимчасова ріжниця поглядів зовсім не повинна порушувати єдності нашої практики. В резолюції міжнародного конгресу в Марселі по східньому питанню, не зважаючи на велику ріжницю поглядів що до характеру більшовізму, удалось всеж таки означити спільну лінію поступовання для всього Інтернаціоналу супроти більшовиків, — лінію, яка всіма приймається. Я не вважаю за хибу, навпаки вважаю за позитивний факт те, що конгрес ухилився втручатись у дискусії, які провадяться в рядах соціалістів ССРСР, і не висловився на користь одного якогось напрямку. Конгрес, звичайно, не закликав до повстання проти теперішньої влади: це було б божевіллям і злочином. Він не вимагав також, щоб кожне повстання, котре вибухло б проти більшовицького режиму, обовязково підпирали і соціал-демократи, не зважаючи на характер самого повстання. Він ніколи не підносив навіть питання про те, щоб рекомендувати їм ту або иншу тактику. Але не виключена була можливість, що він висловиться за протилежне, а саме, що він осудить кожне повстання, скермоване проти більшовицької влади, як контрреволюційний виступ. Але її цього уникли.

Конгрес зазначив лише необхідність боротьби за демократію в ССРСР, а рішення що до методи цієї боротьби він залишив самім тамешнім соціалістам. І це було дуже добре. Навряд щоб ці методи можна було установити, стоячи зовні, бо ж вони мусять завжди пристосовуватись до змінливих обставин.

При сучасній ситуації теперішня тактика наших товаришів — меншовиків здається мені найбільш доцільною; як що не в своїх сподіваннях, то принаймні в своїй практиці вони цілком солідарні. Я переконаний, що й у дальшому вони при кожній ситуації знайдуть правильну тактику. Але їм буде легше, коли вони вже тепер обдумають усі можливості, а найголовніше не будуть раз на завше встановляти певних метод. Цілком зрозуміло, що методи завжди мусять відповідати нашим основним засадам.

Дійсний хід подій в ССРСР, оскільки він не залежить від зовнішньої дуже мінливої політики, а означає його внутрішня політика, буде передусім залежати від характеру дальшого розвитку пролетаріату ССРСР. Через те, що тяжко передбачити напрям цього розвитку, не можливо дати точну прогнозу майбутнього ССРСР.

В Західній Європі ми добре знаємо, що наслідком економічного розвитку промисловий пролетаріят стає все численнішим та сильнішим, а разом з тим стає неминучою й остаточна його перемога.

В сучасному ССРСР перервався економічний розвій; він перестав іти по якому небудь певному напрямку. Ми не знаємо також, чи там промисловий пролетаріят чисельно збільшується та набирає сили, чи ні. А власне від цього залежать вигляди демократії, як також і економічний розвій країни.

За сучасного режиму пролетаріят морально глибоко впав. Так наприклад РСД (5 серпня) подає таку кореспонденцію з півдня ССРСР.

«В атмосфері придушеного поривання серед робітників у підприємствах розвинулись неймовірне п'яцтво, гра в карти, різанина.

Наслідком неvistачаючої платні робітниця примушені були стати проститутками. В цьому відношенні утворилось тут неймовірно тяжке становище.

Про яку-небудь культурну працю поміж робітництвом тут не чути. Існують, правда, робітничі клуби, при яких числяться різні культурні гуртки, але ці останні існують тільки на папері.

Робітники одвідують клуби тільки тоді, коли буває вистава, або відбуваються гулянки на цілу ніч».

Большевізму нема чого боятись пролетаріату, що стоїть на такому ступіні. Нема чого боятись ані загального повстання, ані іншої якоїсь форми боротьби за демократію. При такому стані пролетаріату не можна піднести індустрію СССР, навіть і тоді, коли б потекли закордонні позички. Як що советським насильникам для свого забезпечення удалось би довести до такого стану увесь пролетаріят, за виключенням привилеєваної та прислужливой робітничої аристократії, то тим самим вони довели-б СССР до такого стану, в якому в минулому столітті була Турція, котра могла спровокувати й вести війну, але для соціального світового розвою не мала жадного значіння.

Але, на щастя, не так низько впав увесь пролетаріят в СССР. На це вказують численні страйки, під час яких робітники успішно противляться большевицьким утискам. Наприклад, в травні 1925 року виник великий страйк ткачів у центральному російському промисловому районі, викликаний погіршенням умов праці, а спеціально тим, що поставлено було вимогу, аби ткачі обслуговували три ткацькі станки замість двох. Цей страйк тривав до липня місяця. Він закінчився перемогою, підвищенням заробітної платні, та скасуванням обслуговування трьох станків.

Як-що пролетаріату СССР, не зважаючи на чека, комуністичних штрайкбрехерів, робітничу аристократію, повний брак незалежних організацій та вільної преси, пощастить уникнути загрозливої йому фізичної та моральної деградації, то індустрія СССР знов може набути життєздатности. Але в міру того, як це відбуватиметься, зростатиме не тільки сила пролетаріату СССР, але й спротив його комуністичній пануючій класі.

Яких форм набере цей спротив, чи пощастить демократизувати советську систему чи, може, наслідком критичного стану прийде до катастрофи советської системи, — тепер цього не можна передбачити. Як в одному, так і в другому випадку наслідком була б демократична республіка а не контрреволюція.

Завданням Інтернаціоналу і надалі буде: сприяти боротьбі за демократичну республіку в СССР, в Італії та інших країнах, де її нема, виявляти тій боротьбі свою гарячу симпатію, а де можливо, то й енергійно їй допомогати.

Видання закордонної групи У. С.-Д. Р. П.

1. К. Каутський. Соціалізація і робітничі ради. Ст. 24. Ц. 2 к. ч.
2. А. Паннекук. Марксизм і Дарвінізм. Ст. 70. Ц. 6 к. ч.
3. К. Каутський. Диктатура пролетаріату. Ст. 74. Ц. 6 к. ч.
4. G. D. H. Cole. Гільдовий соціалізм. Ст. 32. Ц. 3 к. ч.
5. К. Каутський. Від демократії до державного рабства. Ст. 120. Ц. 8 к. ч.
6. О. Бауер. Аграрна політика. Ст. 24. Ц. 3 к. ч.
7. Г. Айолло. Большевики і національне питання. Ст. 44. Ц. 4 к. ч.
8. Фр. Адлер. Критика звіту англійської делегації про С. С. С. Р. Ст. 40. Ц. 2.50,
9. К. Каутський. Соціалістичний Інтернаціонал та С. С. С. Р. Ст. 28. Ц. 3 к. ч.
10. К. Каутський. Проблеми соціалізації. Ст. 12. Ц. 1.50 к. ч.
11. Голос Соціаліста. Збірник I. Ст. 104. Ц. 6 к. ч.

Зміст: Наші позиції і завдання; Г. Штребель — Проблема соціальної демократії; Ю. Дараган — Вперед! (поезія); Ф. Одуд — «Українізація» (фельетон); М. Галаган — Визнання ССРСР; Г. А—ко — Огляд міжнародного соціалістичного і робітничого руху. Документи і резолюції. З життя Закордонної Групи. Бібліографія. Відозва Екзекутиви Соціалістичного Робітничого Інтернаціоналу.

1 кор. чеська = три центи амер.

Адреса:

Прага III., Šeříková 4-III. (Československo).